

PodObal

PŘÍRUČKA PRO VÝUKU O GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH
NAŠEHO OBCHODOVÁNÍ

PodObal

PŘÍRUČKA PRO VÝUKU O GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH
NAŠEHO OBCHODOVÁNÍ

NAZEMI

NAZEMI – SPOLEČNOST PRO FAIR TRADE

PodObal

Příručka pro výuku o globálních souvislostech našeho obchodování

© Jaroslav Biolek, Adam Čajka, Katarina Hipšová, Kristýna Hrubanová, Michala Chatrná, Eirini Kareta, Zuzana Kostřicová, Zuzana Labašová, Eva Malířová, Fay Orfanidou, Jitka Oláh, Martina Pavlíčková, Michaela Rychtecká, René Suša, Jakub Tesař, Nikos Vakondios, 2011

© Dalibor (MAX) Krch, Lenka Andová, Petra Ježková, Jan Plšek

© NaZemi – společnost pro fair trade, 2011

Práva na použití dokumentu nebo jeho části lze získat po dohodě s vydavatelem.

ISBN 978-80-260-0692-3

Vážená čtenářko, vážený čtenáři,

ambicí příručky PodObal je být praktickou inspirací pro výuku průřezového tématu Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, které učitelé podle interního šetření Výzkumného ústavu pedagogického považují za jedno z nejobtížnějších. Příručka konkretizuje globální souvislost na příkladu vztahu mezi spotřebiteli, kteří užívají a nakupují zboží, a lidmi, kteří dané zboží vyrábějí nebo jsou jím v celém jeho životním cyklu ovlivňováni. Toto tematické vymezení konkrétních plánů hodin a řady audiovizuálních materiálů usnadňuje propojení onoho „vzdáleného globála“ se životem studentům, jelikož nakupování je téměř každodenní činností většiny z nás a s nezamýšlenými negativními důsledky spotřeby, výroby a nastavení mezinárodního obchodu se můžeme setkat v české kotlině stejně jako v Číně.

Protože jsme součástí téhož systému nejen ekonomických a environmentálních vztahů, můžeme k tématům, jako jsou špatné pracovní podmínky při výrobě džín v Turecku nebo řešení plastového odpadu v oceánech, přistupovat jako k něčemu, co se nás týká. A také jako k něčemu, co můžeme ovlivňovat, pokud ne přímo, tak v duchu Gándhího myšlenky – můžeme být sami změnou, kterou chceme vidět. Nejde o to si etickými výrobky jednoduše „odpovědně vykoupit“ cestu z nepředvídatelné budoucnosti. Aby se člověk mohl stát změnou, potřebuje rozumět sám sobě, tomu, co ho utvářelo, co jej ovlivňuje, potřebuje si být vědom spojení lidí ve světě a toho, co obnášejí vzájemné závislosti, potřebuje cítit solidaritu s lidmi, kteří čelí nerovnosti a nespravedlnosti, a reflektovat příležitosti ke změnám, kterým může napomoci.

Toto všechno nelze očekávat od příručky PodObal, nicméně je to horizont, ke kterému se jako autoři i pedagogové pokoušíme ubírat. Příručka se svým členěním kapitol je jedním z krůčků ohledávajícím tento směr. Přejeme Vám i sobě radost nad objevováním souvislostí společně se studenty, nad kladením otázek i hledáním odpovědí, které v dnešním komplexním globalizovaném světě lze jen málokdy dělit na správné a chybné.

Poděkování patří všem autorům a pilotujícím učitelům, kteří lekce připomínkovali. Dále fotografům, kteří poskytli své fotografie, organizacím Greenpeace a Oxfam International, Annie Leonard a projektu Story of Stuff, že laskavě umožnili použití svých audiovizuálních materiálů.

Jménem autorů

Eva Malířová
editorka

Tato publikace byla vytvořena s finanční podporou Evropské unie a Magistrátu města Brna. Obsah publikace je zcela na odpovědnosti NaZemí – společnosti pro fair trade a jako takový nemůže být považován za stanovisko Evropské unie.

B | R | N | O

OBSAH

Seznam příloh na DVD	11
Cestou pod obal	13
Globální rozvojové vzdělávání	18
Co najdete v příručce PodObal	19
Anotace	22
Tabulka předmětů	28

LEKCE

KDYŽ CHCETE... ABY SE STUDENTI PODÍVALI JINAK

Můj den	33
Reklama je... ..	41
Divné mapy	47
Dobrá zpráva?	59
Hádej zemi	63
Obchod za mír a stabilitu?	71

... ABY STUDENTI PŘIŠLI NA NOVÉ SOUVISLOSTI

Drahý nákup	79
Křehké cestovatelky	91
Moře plastu	99
Příběh mobilu	105
Za vším hledej vodu	113
Čím to je?	121
Pexeso	133

... ABY STUDENTI TÉMA PROŽILI

Kdo rád kakao, krok vpřed	143
Kávové rodiny	151
Hra na rybáře	163
Do slumu?	167
Korálková hra	181
Směnárna	187

... ABY STUDENTI PŘEMÝŠLELI O SOBĚ

Bez práce nejsou koláče	195
Příběh Min	199
Pozor! Sleva!	203
Síla argumentu?	207
Simpsonovi mění	211

... STUDENTY INSPIROVAT

Džiny bez písku	219
Spravedlivý obchod	223
Změna je tu stále	229
Babička Cvrček	231

KDYŽ CHCETE PRACOVAT S FILMEM

Příběh věcí	239
100% bavlna	243
Návrat toxinů	245
Always Coca-Cola	249
Kvetoucí obchod	

Pracovní list Reflexe vlastního učení	255
Zaujatý slovníček	256
O projektu Svět v nákupním košíku	263

SEZNAM PŘÍLOH NA DVD

FILMY

Příběh věcí (napsala Annie Leonard, 2007)
100% bavlna (režie Inge Altemeier, 2003)
Návrat toxinů (režie Inge Altemeier, 2009)
Always Coca-Cola (režie Inge Altemeier, 2006)
Kvetoucí obchod (režie Ton van Zantvoort, 2009)

INTERAKTIVNÍ ANIMACE ZMANIPULOVANÁ PRAVIDLA GLOBÁLNÍHO OBCHODU OD OXFAM INTERNATIONAL

Dumping
Přístup na trh
Nucená liberalizace
Pracovní práva
Patenty
Regionální dohody

KRÁTKÁ VIDEO OD GREENPEACE

Elektronický odpad v Ghaně
Dusíme klima
Záchrana rašelinných lesů na Sumatře

PŘÍLOHY K LEKCÍM

Můj den	Příloha 1 – Program dne Příloha 2b – pracovní list v češtině Příloha 3 – barevná loga značek
Reklama je...	Příloha 1 – 6 reklam
Divné mapy	Příloha 1 – 7 map Příloha 3 – 12 map
Křehké cestovatelky	Příloha 2 – 4 fotografie
Moře plastu	Příloha 2 – 6 fotografií plastového odpadu
Příběh mobilu	Příloha 2 – 6 fotografií těžba, užívání, elektronický odpad
Čím to je?	Příloha 1 – 1 fotografie
Kávové rodiny	Příloha 1 – vlajky Příloha 4 – obrázky výdajů
Do slumu?	Příloha 1 – 20 fotografií pralesa a slumu
Bez práce nejsou koláče	Příloha 1 – 17 fotografií práce
Příběh Min	Příloha 1 – ilustrovaná prezentace
Džíny bez písku	Příloha 1, 2 – 4 fotografie procesu pískování džín
Babička Cvrček	Příloha 1 – 8 fotografií války o vodu v bolívijské Cochabambě

CESTOU POD OBAL

Už se vám stalo, že vám rozhovor s jiným člověkem otevřel zcela jiný pohled na věc, o níž jste se domnívali, že v ní máte naprosto jasno? Co se pak stalo s vaší původní představou? Jak reagujete, když se vaše chápání reality trochu liší od chápání jiného člověka? A když se liší velmi? Stalo se vám někdy, že jste pochopili něčí pohled až po delší době? Co vám k tomu pomohlo?

Než představíme samotný obsah příručky globálního rozvojového vzdělávání PodObal, zveme vás na cestu otázek a úvah, které formovaly její podobu.

V našem pojetí prastarého příběhu představuje slon komplexní neuchopitelnou realitu. Každý z nás má jen částečný omezený pohled, který se více či méně liší od pohledu ostatních. Chápání každého slepce je dáno místem, kde stojí, tedy jeho zkušeností, rodinnou historií a kontextem historicko-kulturním.

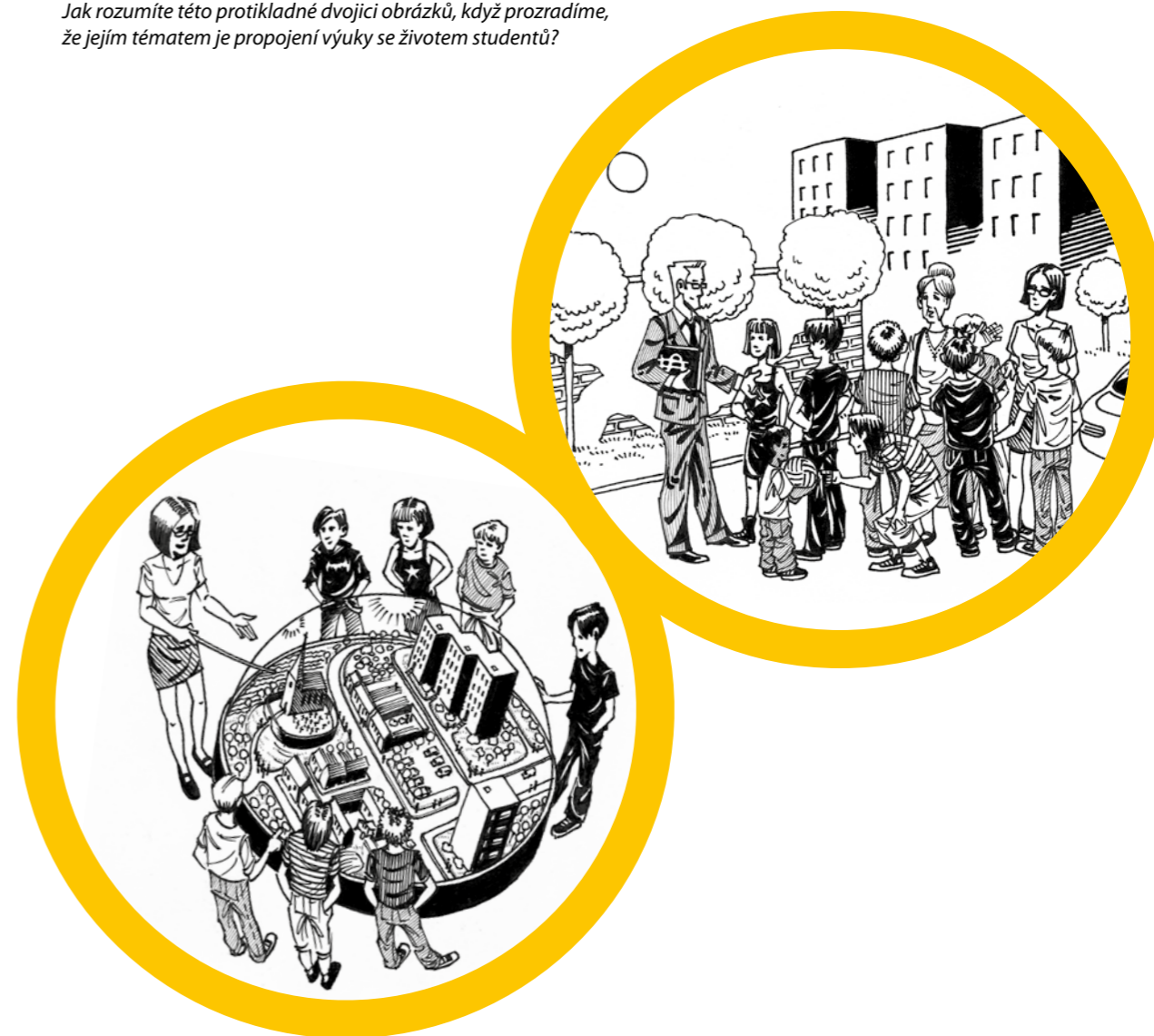
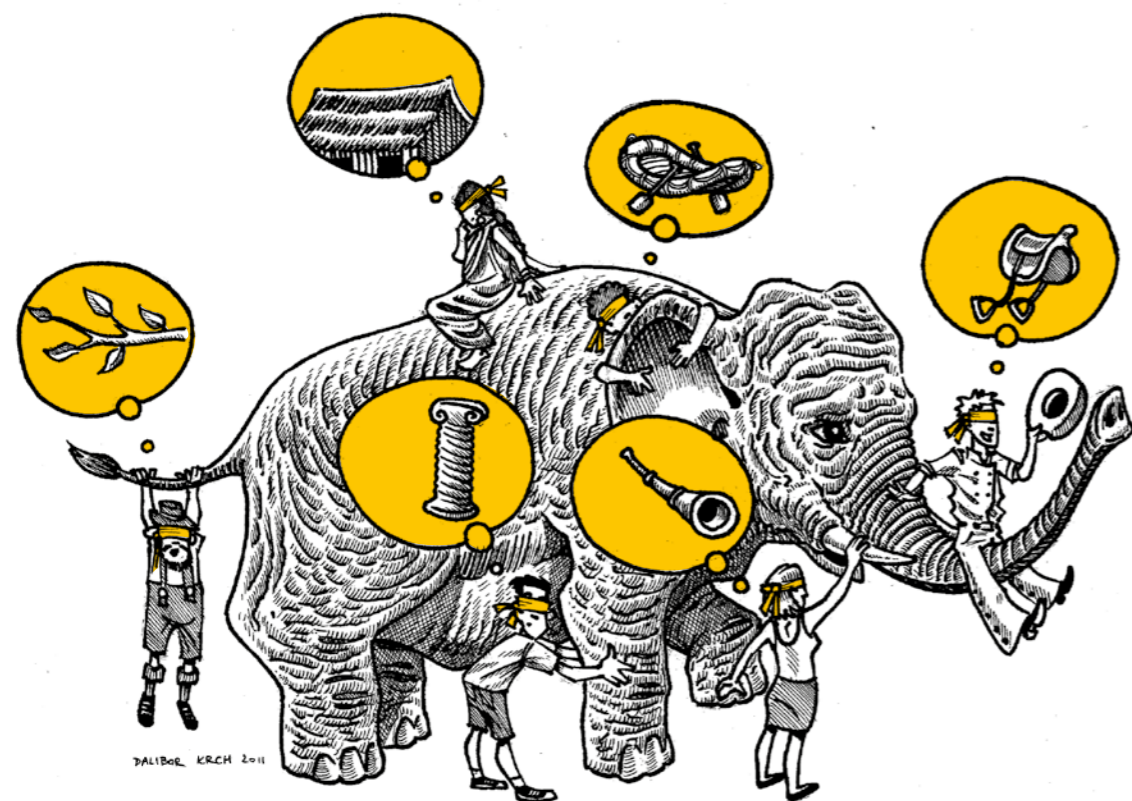
Uchopit větší část slona můžeme jen společně s druhými lidmi, proto se vzájemně ve své individuální nedostatečnosti potřebujeme. Přijmout toto vědomí je také jedním z cílů globálního rozvojového vzdělávání, protože jen to umožňuje nám i našim studentům* rozvíjet spolupráci s ostatními lidmi, byť by byli sebeodlišnější, a potenciál konfliktu našich rozdílností přetvořit v otevřený rozhovor a vzájemné obohacení.

K tomu, abychom si uvědomili svůj úhel pohledu a to, co jej utváří, je třeba sebereflexe. Důraz na ni kladou především lekce v kapitole Když chcete, aby o sobě přemýšleli. Skupinová práce ve třídě, jež je těžištěm většiny lekcí, je zase každodenní příležitostí jak pracovat s rozmanitými perspektivami, které nabízejí už samotní studenti ve třídě. Tuto zkušenost pak mohou studenti použít a rozvíjet v kontaktu s lidmi ze zcela odlišného prostředí, třeba z jiné části světa, kdy bude rozdílnost našich pohledů větší.

* Označení student je v publikaci použito pro označení studentů a studentek.

Jak rozumíte této protikladné dvojici obrázků, když prozradíme, že jejím tématem je propojení výuky se životem studentů?

Co vás napadne v souvislosti se vzděláváním při pohledu na obrázek?

Také jste si ve škole jako žáci kladli otázku: „Proč by mne to mělo zajímat? K čemu mi to v životě bude?“ Až později jste si řekli: „Proč jsem si nevšiml už ve škole, že je to tak zajímavé?“ Čím to bylo způsobeno?

„Jak málo učíme žáky věci, které se týkají skutečného života,“ napsala nám jedna učitelka, co nového si uvědomila při zkušební realizaci aktivity pro tuto příručku. Obrázek s kupolí souvisí s pojetím vědění jako vitríny odcizených faktů. Realita, o které se třída učí, je statická a bez života, vitrina znemožňuje studentům propojit učení s vlastní zkušeností, vcítit se do jiných lidí. Struktura lekcí této příručky v podobě modelu E-U-R či zážitkových her umožňuje odhodit zaprášený poklop vitríny, který činí předmět učení šedým a nezáživým, a propojit výuku více se zkušeností a snad i potřebami studentů. Začíná totiž od nich a od jejich otázek a v reflexi se zase vrací k jejich zkušenosti, k tomu, co si mohou z předložených informací vzít. Učit se znamená stát se sám součástí objektu učení v souladu s pojetím globálního rozvojového vzdělávání jako učení o sobě, druhých a o světě. I události v Bolívii se tak mohou stát inspirující obdobou naší zkušenosti (lekce Babička Cvrček), vstoupíme-li do pomyslné otevřené komunikace s jejich aktéry. Odhodíme-li poklop a staneme-li se součástí reality, o které se učíme, umožníme studentům přemýšlet: Jak to má kluk z ulice, babička či podnikatel? Čím jsme si podobní, čím se lišíme, jak se ovlivňujeme? Čemu se z jejich životů a událostí mohou naučit?

Proto se v diskusích nad globálními tématy snažíme zaměřovat na příčinné souvislosti, na hledání paralel pro naši zkušenost a na náš vzájemný vliv a s ním spojenou možnost vědomě měnit situace.

STRUKTURA LEKCÍ

Cestu za propojováním výuky se životem studentů, dostatkem prostoru pro setkávání se s rozmanitostí a naslouchání, kritické promýšlení informací a názorů i čas na reflexi usnadňuje zvolená struktura lekcí.

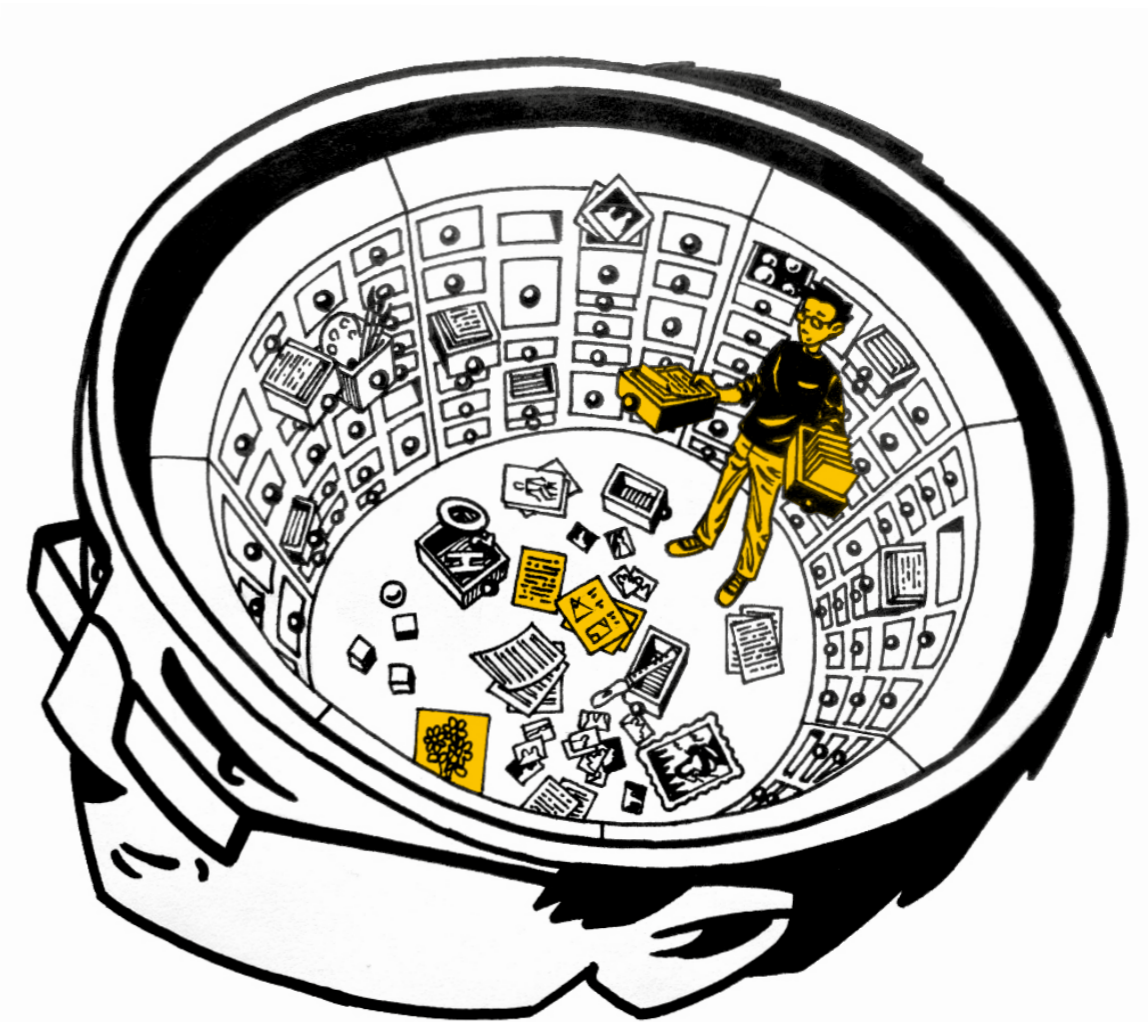
Model evokace – uvědomění si významu – reflexe

Většina plánů hodin je členěna podle výukového modelu E-U-R: evokace – uvědomění si významu – reflexe. Model vznikl v rámci programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení a vychází z konstruktivistické pedagogiky, která využívá psychologických výzkumů učení a fungování mozku. Mysl člověka není prázdná nádoba, do níž učitel nalévá vědomosti. Člověk si vytváří na základě svých zkušeností, zážitků a znalostí v hlavě systém, který přehodnocuje a doplňuje průběžně s tím, jak se setkává s novými vjemy a informacemi. Ke každé nové věci může najít ze své zkušenosti něco, s čím si ji spojí. Student má v učebním procesu ústřední postavení – jako jeho aktivní účastník, který hledá nejen odpovědi, ale formuluje i otázky. Tomuto procesu se snažíme napomoci volbou témat nebo otázek, které mají potenciál být relevantní pro život žáků.

Na okrajích stránek lekcí najdete grafické označení jednotlivých fází. „Uvědomění si významu“ formulujeme jako „Nové významy“, protože v této části se studenti zamýšlejí nad významy textů či informací, kterých se jim dostává. Co se přesně v jednotlivých fázích děje?

E: Evokace

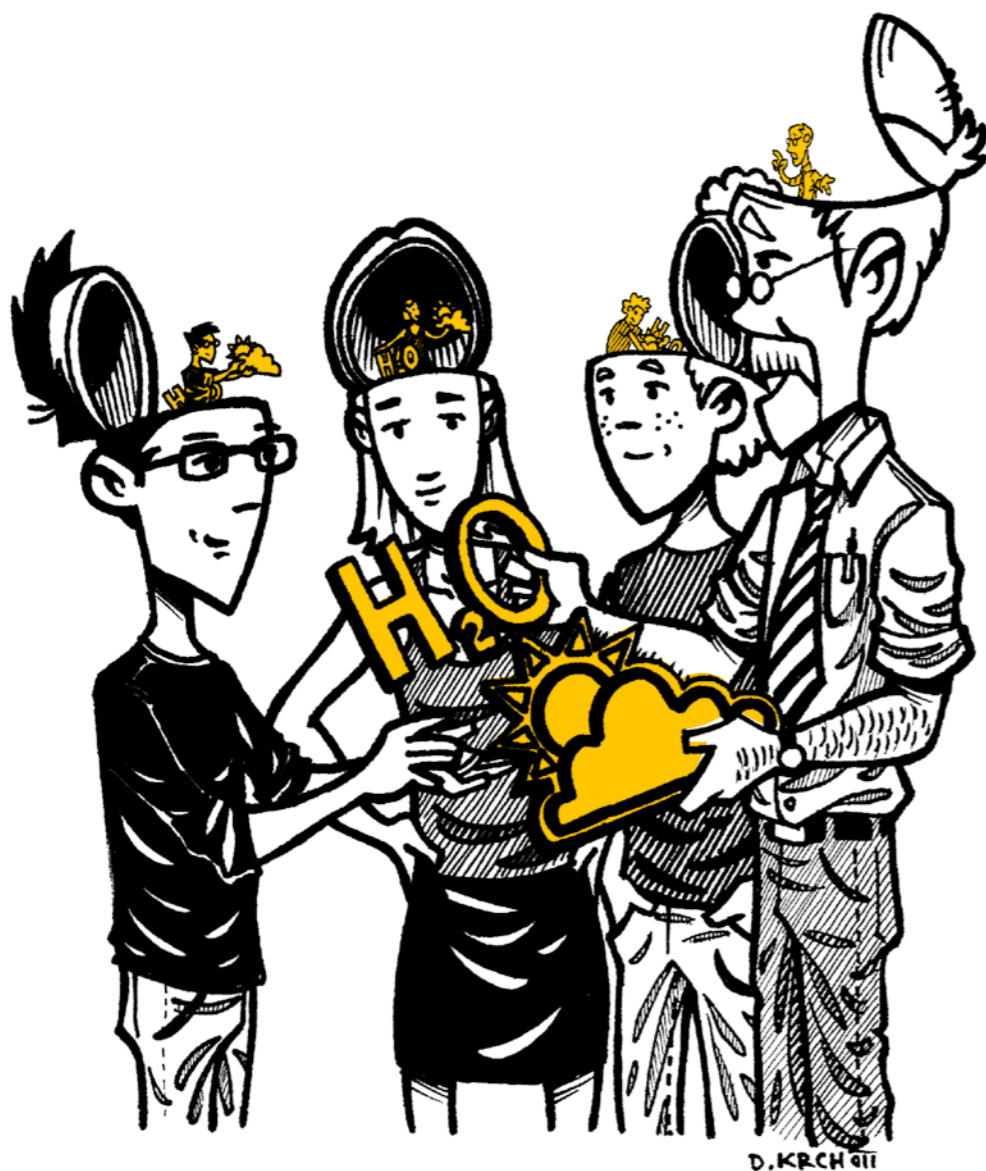
Každý si nese soubor věcí, které za svůj život nasbíral (znalosti, zkušenosti, dojmy, asociace). Cílem evokace je, aby student prozkoumal, jaké šuplíky si v hlavě vytvořil a co v nich má k danému tématu, jaké pochybnosti, jaké otázky ho k danému tématu napadají, a to vše aby zkusil sám či s ostatními pojmenovat. Dobrému průběhu napomáhá bezpečná atmosféra ve třídě, kdy je přijímáno vše, co studenty napadne. Při skupinové práci se studenti vzájemně inspirují. Ukázkou evokační metody by byl například brainstorming. Evokace je tedy jakási inventura, při níž si student také formuluje otázky, které by ho dále zajímaly. Dobrá evokace tak plní i funkci motivace pro další učení.

- ✓ studenti si uvědomují svoji vlastní zkušenost
- ✓ vybavují si a asociují
- ✓ formulují svůj názor, myšlenky a dosavadní znalosti
- ✓ kladou otázky, které je k tématu zajímají

- U: Uvědomění si významu (Nové významy)

V této fázi pracuje student s informacemi, kterých se mu dostalo zvenčí, většinou od učitele. Může to být formou textu, výkladu, filmu. Usilujeme o to, aby s novými informacemi pracovali studenti kriticky. To znamená, že bez ohledu na svůj celkový postoj k předkládanému zkoumají důvěryhodnost informací a logiku myšlenek. To se daří lépe v dialogu se spolužáky, protože každý přináší trochu jiný úhel pohledu, tím si vzájemně umožňují zkoumat předkládané materiály z více stran. Studenti pojmenovávají věci, s nimiž souhlasí, a zdůvodňují si svá hodnocení. Současně si všímají tvrzení, která vzbuzují pochybnosti, nedůvěru, a přemýšlejí, proč tomu tak je, a formulují další otázky, které v souvislosti s tím vznikají. Tímto způsobem jsou schopni poučit se i z textu, se kterým zásadně nesouhlasí, a naopak vidět nedořečené věci či protichůdné myšlenky v textu, s nimiž se ztotožňují. Za text si lze dosadit libovolný zdroj názorů a informací. Těmto procesům se daří nejlépe ve spolupráci s ostatními.

- ✓ studenti hledají odpovědi na své otázky
- ✓ kriticky zkoumají předložené myšlenky a informace – pochybují, ověřují, vyvrací, ptají se
- ✓ radí se, spolupracují
- ✓ zvažují jiné úhly pohledu
- ✓ zažívají zkušenost

- R: Reflexe

Bez reflexe by celý postup neměl smysl. V reflexi se student vrací ke svým představám a myšlenkovým strukturám, srovnává a propojuje staré informace a dojmy ze svých „šuplat“ s novými; na základě tohoto srovnání pak přetváří dosavadní strukturu svého poznání. Je to celoživotní proces, v němž strukturujeme své zkušenosti a představy. Pokud se objeví něco, co nám do dosavadního systému nezapadá, stojíme před rozhodnutím buď tuto jinakost odhodit, nebo otevřít své zásuvky a škatulky, rozebrat je a přestavět je nově a zbavit se nefunkčních. To s sebou přináší velkou míru nejistoty, pokud jsou názory či přesvědčení otřesené. Ochota přestavovat škatulky je mírou otevřenosti naší mysli. Studentům lze v této fázi pomoci vytvořením bezpečného prostoru, kdy je pedagog nepřesvědčuje o jediné možné variantě toho, co si mají myslet a co cítit, a tento svůj přístup uplatňuje dlouhodobě.

- ✓ studenti spojují a porovnávají staré s novým
- ✓ formulují znění vlastních myšlenek a názorů
- ✓ naslouchají ostatním a srovnávají své myšlenky s chápáním ostatních
- ✓ aplikují nová porozumění
- ✓ formulují další otázky
- ✓ sdílejí své pocity
- ✓ ujasňují si další postup učení

Učení zážitkem

Ne všechny lekce sledují zmíněný model. Výjimku tvoří zejména lekce z kapitoly Když chcete, aby studenti téma prožili, které stavějí na zážitku studentů prostřednictvím simulací a her, sledují spíše logiku Kolbova cyklu charakteristického pro zkušenostní učení.

Zážitkové aktivity a osobnostně zaměřené lekce se liší strukturou. Hlavním zdrojem informací je vlastní zkušenost, kterou studenti získávají v herní části. Pokud potřebujeme, aby se studenti vžili do svých rolí, může jí předcházet motivační část (např. v aktivitě Kdo rád kakao, krok vpřed), na rozdíl od evokace však zde neformulujeme otázky a neděláme inventuru tématu. Po ukončení herní části je nepostradatelná reflexe, která se svým charakterem liší od reflexe modelu E-U-R. U herních aktivit se vztahuje k připomenutí průběhu zkušenosti, neboť ta je materiálem, z něž se učíme. Většinou vyžaduje, aby učitel řídil proces kladením otázek skupině. V popisu lekcí jsme formulovali klíčové otázky, které většinou sledují tento postup:

- dojmy – otevřené otázky, jejichž cílem je, aby účastníci ventilovali své pocity
- popis událostí – otázky zaměřené na to, co se přesně událo, čím byly pocity způsobeny, jak skupina postupovala a proč
- zobecnění – otázky, které pomáhají interpretovat a zobecnit, co se stalo, směřují k hledání paralel s realitou
- aplikace – v lekcích jde o otázky, které vedou k formulaci toho, co si účastníci mohou odnést do života

Otázky navržené v metodice lekcí je možné měnit podle potřeb učitele a průběhu lekce. Pro tento účel uvádíme několik obecně sdílených doporučení:

- začněte ze široka a postupně svůj „záběr“ zužujte
- užívejte často slov „co“, „kdy“, „kde“, „kdo“, „z jakého důvodu (asi)“, „jak často“, „v jaké míře“ apod.
- reagujte na to, co skupina cítí jako důležité (problém ve skupině má vždy přednost)
- pečlivě vyvažujte mezi tím, o čem by chtěla mluvit skupina a o čem my sami
- otázky vztahujte k cílům

GLOBÁLNÍ ROZVOJOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Příručka PodObal je příspěvkem globálnímu rozvojovému vzdělávání (GRV). Globální rozvojové vzdělávání je celoživotní vzdělávací proces, který

- přispívá k pochopení souvislostí mezi vlastním životem a životem lidí na celém světě
- usnadňuje porozumění ekonomickým, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním procesům, které ovlivňují životy lidí
- rozvíjí dovednosti a podporuje hodnoty a postoje, které lidem umožňují aktivně se podílet na řešení lokálních i globálních problémů
- směřuje k přijetí spoluzodpovědnosti za vytváření světa, kde mají všichni lidé možnost žít důstojný život podle svých představ

Jinými slovy, GRV chápeme jako učení se o sobě samém, o druhých a o světě, a to především o vzájemném propojení těchto tří prvků prostřednictvím vztahů a vnímání. Jde tedy o uvědomění své vlastní identity, vlastního kontextu a míst, odkud pocházíme, a pochopení vztahů a vzájemné souvislosti s jinými lidmi a místy, odkud nepocházíme, a to díky otevřenosti novým informacím, pohledům, chápání, neustálé změně a přehodnocování.

GRV nelze definovat výčtem témat, ale mohou nám pomoci koncepty, které dávají určitému tématu či učivu globální rozměr: vzájemná propojenost a závislost, rovnost a spravedlnost, udržitelnost, rozmanitost, řešení konfliktů. V rámcovém vzdělávacím programu GRV koresponduje s průřezovými tématy, především s Výchovou k myšlení v evropských a globálních souvislostech a s Multikulturní výchovou.

CO NAJDETE V PŘÍRUČCE PODOBAL

Za ústřední téma příručky PodObal jsme zvolili spotřebu a obchodování, protože materiální ekonomika je srozumitelným zobrazením vzájemné provázanosti a závislosti lidí na světě. Předměty a potraviny, které jsou fyzické, cestují, jsou předmětem obchodu, který byl v celé historii lidstva příčinou objevů a motorem globalizace.

Jednotlivé lekce tedy pojednávají o věcech, které používáme a jíme, kde se berou, co přináší jiným lidem, za jakých podmínek a jakým způsobem se s nimi obchoduje, jak ovlivňují životní prostředí; vyvolávají otázky o tom, co ovlivňuje naše nakupování, jak jsou utvářena naše přání a jak můžeme věci a situace měnit.

JAK SE ORIENTOVAT

Příručku lze použít pro jednotlivé hodiny či tematický celek, může také posloužit jako inspirace pro mezipředmětovou výuku kombinací několika lekcí v různých předmětech. Za tímto účelem používáme několik nástrojů pro orientaci.

- symboly podle tematického zaměření lekce
- technické informace v záhlavích lekcí
- kapitoly podle záměru, který má učitel se studenty
- anotace obsahu aktivit
- tabulka zařazení lekcí do předmětu

Symboly

Jednotlivé lekce v příručce jsou označeny symboly tematických okruhů, kterým se věnují.

o lidech, kteří vyrábějí či obchodují se zbožím, o sociálních dopadech a souvislostech systému výroby a obchodu, např. pracovních podmínkách

o vlivu výroby a obchodu na životní prostředí

o tom, kde a jak se berou konkrétní produkty, např. o květiny či zbraně

o ekonomickém systému a jeho nástrojích, např. o penězích, nadnárodních společnostech

o tom, co ovlivňuje naše nakupování, jak jsou utvářena naše přání a činnost

Technické informace

Většina technických informací je uvedena v záhlaví lekce:

1	Cíl:	Studenti uvažují o tom, jakou roli hrají v jejich životě nákupy.
2	Průřezové téma:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
3	Vzdělávací oblast: Předmět:	Člověk a společnost Základy společenských věd
4	Věk:	13+
5	Čas:	45 minut
6	Pomůcky:	tabule, křídly obrázky 1, 2 (Příloha 1, 2) text Triky supermarketů (Příloha 3)
7	Prostor:	volný prostor
8	Poznámka:	Je možné pracovat s méně rolami. Při výběru dbejte na rozmanité zastoupení rolí. Různé pohledy na práci a spokojenost nabízí role Miguela, Veroniky, Quttubuda, Josého Pedra, Alciny a Honzy.
9	Příprava:	Před hodinou přečtěte 5 vámi vybraných výroků pro závěrečnou část lekce (každý na samostatný papír A4). Dané výroky můžete obohatit o nějaký váš vlastní.

- 1 konkrétní cíle lekce
- 2 orientační zařazení do předmětu, vzdělávací oblasti či průřezového tématu; lekce však lze upravit i pro jiný předmět; přehledně zpracovává rámcové zařazení všech lekcí tabulka
- 3 orientační věk; jen v některých případech uvádíme počet účastníků, pokud to ovlivňuje průběh lekce
- 4 časová dotace se může lišit podle času, který učitel věnuje diskusním částem či práci ve skupinách, a také podle třídy a toho, na co jsou studenti zvyklí; více času není nikdy na škodu
- 5 ikona DVD jasně upozorňuje na přílohy, které je třeba stáhnout či přímo použít z DVD
- 6 uvádíme jen v případě netypického uspořádání prostoru
- 7 upozorňuje na možnosti použití lekcí, například jejich vzájemné provázání či možnost použití jazykové lekce pro nejazykovou hodinu
- 8 popis uvádíme pouze v případě náročnější přípravy
- 9 vodící čáry po stranách popisu lekce upozorňují na strukturu lekce
- tipy v závěru lekce popisují varianty pro vedení lekce či nabízejí praxí osvědčené postupy

Kapitoly

- Když chcete, aby se studenti podívali jinak
Tato kapitola nabízí příležitosti podívat se na jednu věc či téma z více úhlů anebo z úhlu, který není obvyklý. Vyzývá ke kladení otázek, které studenty dříve nenapadly, a ke zkoumání toho, co jejich pohled ovlivnilo. Tato kapitola je zaměřena na hledání různých perspektiv v dialogu se spolužáky a hlasy lidí z odlišného prostředí.
- Když chcete, aby studenti přišli na nové souvislosti
Lekce v této kapitole podporují myšlení v souvislostech, mohli bychom říci myšlení za produkty či pod obal. Pracují s informacemi o mnohdy překvapivých důsledcích naší činnosti a umožňují studentům pochopit vzájemnou závislost jevů a lidí ve světě. Záměrem je motivovat ke kladení otázek: Co je s tím spojené? Jaké to má důsledky?
- Když chcete, aby studenti téma prožili
V této kapitole najdete lekce, které formou hry vyvolávají u účastníků pocity a zážitky usnadňující pochopení některých jevů. Některé lekce prostřednictvím rolí rozvíjejí schopnosti empatie a schopnost představit si situaci jiných lidí.

- Když chcete, aby studenti přemýšleli o sobě

Lekce v této kapitole nabízejí inspiraci pro učení se o sobě samém. Pomáhají hledat odpovědi na to, co utváří, podmiňuje a ovlivňuje naše vnímání, prožívání, relativizují naše vnímání jiných a světa. Studenti si zde častěji kladou otázky: Jak to cítím, prožívám já? Proč si co myslím? Co mne ovlivňuje? apod.

- Když chcete studenty inspirovat

Poznávání a uvědomování problémů a komplexnosti světa by mohlo vést ke stavu globální deprese a apatii, kdybychom nepoznali také povzbudivé případy spolupráce a úspěšného úsilí lidí něco měnit k lepšímu, ať už ve svém okolí či ve světě. Takové dobré zprávy jsou inspirací pro hledání prostoru vlastního vlivu a možnosti změny stavu věcí, které považujeme za nespravedlivé vůči lidem i přírodě.

- Když chcete pracovat s filmem

V kapitole najdete pracovní listy ke čtyřem dokumentárním filmům obsažených na DVD (DVD obsahuje také přílohy).

ANOTACE

KDYŽ CHCETE... ABY SE STUDENTI PODÍVALI JINAK

Můj den

Stačí loga výrobků, kterých se člověk v jednom dni dotkl, a jsme schopni uhodnout, co celý den dělal. Už o něco těžší bude přiřadit loga k firmám, které je vlastní. A kdo vlastní nadnárodní korporace? Studenti porozumějí některým marketingovým strategiím používání značky (brandu) a zamýšlejí se nad tím, jak je ovlivňují nadnárodní společnosti. Přitom rozvíjejí a procvičují slovní zásobu na téma každodenní činnosti. Lekci je možné použít i v neязыkové hodině. Pracovní list v češtině je na DVD.

Reklama je...

Reklamu by definovali různí lidé odlišně na základě své pozice, práce či zájmu. Studenti srovnávají staré a nové tištěné reklamy a diskutují nad tím, jak se reklama mění. Prostřednictvím výroků se seznamují s různými pohledy na ni a společně prozkoumávají, co je za každým z pohledů, co ho utvářelo a jaké může mít dopady. Lekci je možné využít i ve výuce cizího jazyka.

Divné mapy

Vidíme to, na co se soustředíme. Svět v mnoha zobrazeních podle sledovaných dat nabízí databáze anamorfováných map. Studenti hledají souvislosti mezi zobrazovanými jevy. Věnují pozornost tomu, co mapa skrývá, zamýšlejí se nad výhodami a riziky tohoto způsobu zobrazení. Na základě analýzy map porozumějí tomu, co ovlivňuje globální rozmístění výroby oděvů.

Dobrá zpráva?

Pro koho je událost „dobrou zprávou“? Obzvláště v dnešním propojeném světě se pohled různých lidí na jednu událost může velmi lišit. Studenti si uvědomí rozmanitost pohledů různých postav na příkladu přesunu textilní továrny ze země do země. Vyhodnotí, jak kontext ovlivňuje naše uvažování. Nakonec studenti popíší, jak sami prožívali situaci, ve které byl jejich pohled na věc rozdílný od pohledu ostatních, a navrhnou, jak lze k podobným situacím přistupovat. Na lekci lze navázat filmem Always Coca-Cola.

Hádej zemi

Lekce konfrontuje představy studentů o Indii a USA s překvapivými fakty, které jsou voleny do kontrastu s běžně prezentovaným obrazem každé z obou zemí. Tato zkušenost připraví dobrou půdu k diskusi o tom, jak vznikají stereotypní představy o rozvojové a rozvinuté zemi.

Obchod pro mír a stabilitu?

Lekce staví na překvapivém propojení České republiky s řadou ozbrojených konfliktů v mnoha různých zemích. Studenti nad uvedenými fakty o obchodu se zbraněmi tipují, o jakou zemi se jedná. Porovnají fakta o obchodu se zbraněmi s oficiálním vládním vyjádřením a zdůvodněním vývozu českého vojenského materiálu. Studenti konfrontují etické a ekonomické důvody pro a proti obchodu se zbraněmi.

... ABY STUDENTI PŘIŠLI NA NOVÉ SOUVISLOSTI

Drahý nákup

Hra, v níž studenti musí vyřešit logický problém, co nakoupí pro členy své fiktivní rodiny, aby byl nákup co nejlevnější. Různé skupiny však mají zboží různé ceny. Díky tomu v reflexi zjistí, že jde o různé ceny jednoho zboží, započítáme-li sociální a environmentální externalitu. Lekce rozvíjí abstraktní myšlení pomocí formální logiky.

Křehké cestovatelky

Lekce se zaměřuje na souvislosti produkce květin, které jsou do Evropy často dováženy z Afriky či Latinské Ameriky. Studenti se zamýšlejí nad tím, co pro ně květiny znamenají, co mohou znamenat pro jiné lidi, jaký mají obchodované květiny vliv na lidi a životní prostředí, a hledají možné alternativy pro spotřebitele. Lze provázat s filmem Kvetoucí obchod.

Moře plastu

Uprostřed Pacifiku vytváří odpad z pevnin velký plastový ostrov, který je hrozbou oceánu a životu v něm. „Plastový kvíz“ a fotografie přináší studentům informace o problematice plastového odpadu končícího v řekách a oceánech. Lekce nabízí prostor pro diskusi nad různými lokálními řešeními zdánlivě vzdáleného problému.

Příběh mobilu

Když celá třída shromáždí své mobily na jednu hromadu, kolik dáme dohromady zlata? Lekce zkoumá různé globální souvislosti životního cyklu mobilu. Odněkud se musí kutat drahé kovy v elektronice obsažené, někde se zase poděje elektronický odpad, kterého každoročně přibývá. Lekce vede k uvědomění si dopadu jednoho typu výrobku v průběhu jeho životního cyklu od výroby přes užívání po nakládání s odpadem. Lekci je možné doplnit šestiminutovým videem Elektronický odpad v Ghaně.

Za vším hledej vodu

Voda je základem všeho. Všechny předměty kolem nás jsou z vody, i když virtuální. Nyní záleží na tom, kolik vody se v různých výrobcích skrývá. Lekce představuje koncept virtuální vody. Studenti vypočítají obsah virtuální vody u jednotlivých výrobků a zamýšlí se na tím, jaké možnosti koncept virtuální vody nabízí.

Čím to je?

Čím to je, že je v místnosti teplo, že jede počítač, že koupím v České republice banán? Za věcmi či jevy, na něž jsme denně zvyklí, nemusí být schována jen virtuální voda, ale také tajemství energie. Hlubší porozumění zákonu o zachování energie zprostředkovává množství kartiček, z nich studenti skládají řetězec energií a hodnotí jejich energetickou náročnost. Je zde prostor pro hledání možností, jak energetickou náročnost snížit. Informace k lekci přináší také příležitost srovnání různých zemí podle podílu využívání obnovitelných zdrojů.

Pexeso

Prostřednictvím pexesa studenti spojují každodenní produkty s konkrétním sociálním, ekonomickým a environmentálním dopadem jinde ve světě. Lekce je vhodná jako úvod či shrnutí cyklu o negativních dopadech spotřeby, protože se dotýká více témat současně. Neměla by stát samostatně. Lekci je možné využít k tomu, aby si studenti sami určili, kterému tématu se chtějí podrobněji a kriticky věnovat v dalších hodinách. K navázání jsou vhodné všechny dokumentární filmy a další lekce zvolené podle tématu, např. Křehké cestovatelky, Za vším hledej vodu, Příběh mobilu apod.

... ABY STUDENTI TÉMA PROŽILI

Kdo rád kakao, krok vpřed

V rolích dětí z různých částí světa mají studenti možnost zažít, jak odlišná situace rodin ovlivňuje nutnost poslat pracovat děti a jaký vliv má tato práce na jejich život. Díky rozmanitosti rolí mohou studenti reflektovat, že spokojenost je subjektivní, a hledat hranici, kdy je práce dětí přínosem a kdy už je odsouzeníhodná.

Kávová rodina

Rolová hra, v níž skupiny žáků představují rodiny z různých částí světa, které mají něco společného s kávou. Hra nabízí k reflexi témata nerovného vlivu na pravidla obchodu, absolutní a relativní chudoby a pochopení důvodu vzniku a existence konceptu fair trade.

Hra na rybáře

Studenti zažijí dynamický proces čerpání sdílených zdrojů, a mají tak příležitost porozumět teorii tragédie obecní pastviny. Reflexe se zabývá otázkou, jak můžeme tuto dynamiku ovlivnit směrem k trvalé udržitelnosti a přežití planety a jaký význam v tom má přístup založený na spolupráci či soutěživosti.

Do slumu?

Žít na venkově, nebo ve městě – před touto volbou stojí často také pěstitelé v zemích globálního Jihu. Náruče velkých měst ovšem mnohdy pro bývalé zemědělce, přicházející s touhou po lepším životě, skýtají život v chudinských čtvrtích – slumech. Studenti si prostředím pralesa a slumu přiblíží prostřednictvím sady fotografií. V jednoduché hře získají představu o faktorech ovlivňující situaci drobných pěstitelů v rozvojových zemích, s nimiž nás spojuje káva a kakao.

Korálková hra

I přes nerovnou startovní pozici se všichni pokoušejí zajistit obživu a splnit své rozmanité cíle. Studenti na vlastní kůži zažijí nerovnoměrné rozložení bohatství na světě. Hra představuje pro studenty výzvu, jak vytvořit rovnováhu mezi osobními přáními a potřebami jiných.

Směnárna

Díky jednoduché hře s písmeny studenti porozumějí historickému vývoji, funkci a současné podobě peněz. Fakt, že peníze stojí na důvěře, ve svém důsledku usnadňuje pochopení rychlosti, jakou se může rozšířit finanční krize.

... ABY PŘEMÝŠLELI O SOBĚ

Bez práce nejsou koláče

Hlavním tématem této diskusní lekce je vztah práce a spokojenosti. Nad sadou fotografií se studenti baví o svých představách o dobré práci a o rizicích a přínosech různých druhů práce v různých částech světa. Lekce dobře poslouží jako úvod do tematiky pracovních podmínek či pracovního práva.

Příběh Min

Ilustrovaný reálný příběh čínské dívky Min slouží jako základ pro diskusi se studenty o životních rozhodnutích. Studenti debatují nad situacemi, s nimiž se Min setkává po své cestě z venkova do továrny na textil. Srovnávají rovněž míru svobody rozhodování, kterou Min má, se svými zkušenostmi a prostředím. Na Příběh Min lze navázat tématem pracovních práv, která jsou především v rozvojových zemích ohrožována tlakem firem na rychlost a nízkou cenu. Toto téma lze ilustrovat Zmanipulovaným pravidlem 5: Pracovní právo.

Pozor! Sleva!

Lekce staví na zkušenostech studentů s nákupy a slevami. Studenti porozumějí některým obvyklým marketingovým strategiím supermarketů a společně reflektují, jaký na ně osobně mají vliv. Lekce otevírá příležitost postavit vedle sebe výhody nabízené zákazníkům a nevýhody pro zaměstnance.

Síla argumentu?

Co mne přesvědčí? Co kdo a jak mne ovlivňuje? Toto jsou klíčové otázky lekce, v níž studenti zkoušejí nejrůznějšími prostředky a nástroji z pozice různých profesních či zájmových skupin přesvědčit své spolužáky o jednoduchém tvrzení. Analyzují, do jaké míry jde o přesvědčování a do jaké míry o propagaci používající manipulativní postupy. Lekce může být zajímavá s motivovanými studenty.

Simpsonovi mění

Úvod k jednomu z dílů seriálu Simpsonovi poslouží jako podklad pro diskusi o tom, do jaké míry nás mohou informace přivést ke změně postoje. Studenti se ptají sami sebe, co by je přimělo, aby začali věci měnit.

... STUDENTY INSPIROVAT

Džiny bez písku

Jaká je souvislost mezi džínami a pískem? Prostřednictvím práce s fotografiemi a předvídaní se studenti dozvědí, co je pískování, proč bylo v některých zemích zakázáno a jak se zákazu podařilo dosáhnout. Studenti uvažují, jakou oni sami mají moc jako spotřebitelé.

Spravedlivý obchod

Příběhy lidí zapojených do konvenčního a „férového“ obchodu poslouží k základnímu porozumění nerovné pozici drobných pěstitelů z rozvojových zemí v mezinárodním obchodě. Lekce je vhodná jako první uvedení do fair trade, umožňuje porozumět důvodům a přínosům fair trade pro drobné pěstitelé z rozvojových zemí.

Změna je tu stále

Změna je součástí života. Jaký je rozdíl mezi samovolnou změnou a uvědomělou transformací jednotlivcem? Zkušenost z výtvarné „tiché pošty“ s dvěma rozdílnými zadáními otvírá vedle prožitku kresby možnost diskutovat o vlastních zkušenostech studentů s aktivním přetvářením reality a postoji ke změnám.

Babička Cvrček

Konflikt mezi pojetím vody jako živé součásti planety, která je podmínkou života, nebo vody jako zboží lze zobrazit na tzv. válce o vodu v roce 2000 v Bolívii. Dokumentární fotografie z protestů a animovaný příběh vyprávěný z perspektivy Matky Země jsou inspirativním materiálem pro diskusi o přístupech lidí k přírodě a tom, jak mohou lidé vědomě způsobovat systémové změny.

KDYŽ CHCETE PRACOVAT S FILMEM

Příběh věcí / Story of Stuff (20 minut)
Napsala a vystupuje: Annie Leonard
Režie: Louis Fox
Produkce: Free Range Studios, 2007

Příběh věcí je animovaný film poukazující na pozadí produkce a spotřeby zboží od těžby až po prodej, užívání a likvidaci. Produkce „věcí“ ovlivňuje životy lidí a životní prostředí všude na světě, přestože většina tohoto dění je před naším pohledem skryta. Autorka a vypravěčka filmu v jedné osobě Annie Leonard kriticky nahlíží na vzrůstající spotřebu a důsledky konzumního chování a volá po změně směrem k udržitelnějšímu způsobu života.

Annie Leonard se již dvacet let věnuje environmentálním a globálním tématům. Navštívila několik desítek zemí, kde se vyrábějí věci naší každodenní spotřeby, a také místa, kde tyto již nepotřebné věci končí. Na základě této zkušenosti se rozhodla věnovat úsilí snaze o přeměnu stávajícího systému směrem k environmentální udržitelnosti a sociální spravedlnosti.

Od roku 2007, kdy Příběh věcí vznikl, byly natočeny i další krátké filmy upozorňující na pozadí produkce různých produktů, např. Příběh vody, Příběh elektroniky, Příběh kosmetiky.

Filmy v originálním znění jsou dostupné na <http://www.storyofstuff.org>.

Práce s filmem: Studenti kriticky analyzují film a přesvědčovací techniky, které používá. Zároveň se zamýšlejí nad vlastními spotřebními návyky.

100% bavlna / 100% cotton (30 minut)
Režie: Inge Altemeier
Produkce: Globalfilm, 2003

V první části filmu sledujeme osudy Ananda, indického pěstitel bavlno, který se postupně dostává na sestupnou dráhu půjček a dluhů kvůli své závislosti na drahých pesticidních přípravcích. Poněkud šokující záběry ukazují, za jakých podmínek se bavlna v Indii pěstuje a kdo vydělává na prodeji pesticidů. Poslední třetina filmu zahrnuje všechny ostatní části řetězce výroby a prodeje bavlněného oblečení. Důraz je opět kladen na environmentální rizika i ohrožení zdraví pracovníků v jednotlivých fázích výroby. V závěru promlouvají zástupci velkých oděvních firem o svém postoji k této problematice.

Práce s filmem: V hodině studenti průběžně odhadují další vývoj Anandovi situace, seznamují se se začarovaným kruhem zadlužení, v kterém se ocitly tisíce indických farmářů. V druhé části formulují otázky zástupcům oděvních značek a tvůrcům filmu.

Toxiny se vracejí / Toxins Return (45 minut)

Režie: Inge Altemeier

Produkce: Globalfilm, 2009

Film o tom, jak Evropa sice zakázala používání mnoha toxických látek, tyto se jí ale přesto vracejí, a to doslova. Sledujeme práci zaměstnanců celnice v Hamburku, kteří před otevřením každého kontejneru se zbožím z Asie musí provádět toxikologické testy, aby vážně neohrozili své zdraví. Jedním z důvodů kontaminace kontejnerů zejména s textilem jsou samotné praktiky při jeho výrobě. Dalším důvodem jsou ovšem evropské předpisy, které nařizují, že kontejnery s textilem musí být chemicky ošetřeny, aby se zabránilo rozšíření plísní či molů. Nikdo ovšem neřeší, čím jsou kontejnery ošetřovány, ani varování pracovníků, kteří pak s tímto zbožím nakládají. Ve filmu vystupuje několik pracovníků, jejichž zdraví bylo vážně poškozeno, nejsou to ale jen pracovníci z producentů zemí, ale i z Německa. I tím je výborně ilustrována materiální propojenost producentů a spotřebitelských zemí. Ve filmu dále promlouvá řada lékařů a laboratorních pracovníků o poněkud alarmujících výsledcích testování různého zboží. Film ukazuje, že ekologická a zdravotní rizika chování velkých obchodních společností nezůstávají v Indii či Číně, ale že tytéž sloučeniny ohrožují i Evropu. Tvůrci filmu to interpretují jako daň za rychlost, rozsah a praktiky mezinárodního obchodu

Práce s filmem: V návazné hodině mají studenti možnost diskutovat nad zodpovědností, kterou za problémy způsobené pesticidy používanými při pěstování bavlny (ne) mají jednotliví aktéři ve výrobním a obchodním řetězci.

Always Coca-Cola (30 minut)

Režie: Inge Altemeier

Produkce: Globalfilm, 2006

Film na příkladu firmy Coca-Cola ukazuje, k čemu může vést politika velkých obchodních společností motivovaná především ziskem. V Německu sklízí Coca-Cola kritiku za to, že pouze využívá investiční pobídky a po uplynutí krátké doby své továrny v Německu zavírá a centralizuje, čímž zaniká velké množství pracovních míst. Naproti tomu v Indii místní protestují a požadují, aby zdejší stáčírna Coca-Coly byla zavřena, především proto, že odčerpává jejich podzemní vodu.

Práce s filmem: V lekci studenti pracují s různými výroky vystupujících postav, zamýšlejí se nad důvody pro různé protichůdné postoje a nad paradoxem mezi sportovním image Coca-Coly a jejími praktikami. Studenti srovnávají různé pohledy a postoje lidí z filmu na působení firmy Coca-Cola, mají možnost si tak uvědomit komplexnost problematických okolností fungování nadnárodních společností. Součástí lekce je i vyjádření režisérky.

Kvetoucí obchod / Blooming business (52 minut)

Režie: Ton van Zantvoort

Produkce: Newton Film, 2009

Poetickým způsobem je ve filmu vylíčena situace několika lidí žijících v Keni poblíž jezera Naivasha, kolem něž rostou květinové farmy. Rozmach tohoto výnosného byznysu se každého z nich dotýká jiným způsobem, ve všech případech ovšem jejich životní situaci zhoršuje. Film může vyvolat u studentů silné reakce – od naštvání po skepsi. Nejsou totiž prezentovány žádné fungující alternativy, důvěryhodnost fair trade certifikace, které se film jinak nevěnuje, je zpochybněna, hlavní hrdinka, matka tří malých dětí, je v závěru filmu propuštěna z práce.

A NĚCO NAVÍC...

Interaktivní animace Zmanipulovaná pravidla globálního obchodu / The Rigged Rules of Global Trade

Zdroj: Oxfam International

Obchod vytváří neuvěřitelné bohatství a propojuje lidi na světě. Přesto na něm trápí miliony lidí, protože pravidla obchodu jsou nastavena ve prospěch bohatých zemí, které pravidla určují.

Interaktivní animace kampaně Make Trade Fair (2002–2006) za spravedlivější pravidla mezinárodního obchodu jednoduchým způsobem vysvětluje, jakým způsobem současná pravidla světového obchodu udržují chudé lidi v pasti chudoby. Jde o zjednodušení, které je ve výuce dobré doložit konkrétními případy.

1. Dumping
2. Přístup na trh
3. Nucená liberalizace
4. Pracovní práva
5. Patenty
6. Regionální dohody

Materiál The Rigged Rules of Global Trade je použit s povolením Oxfam International, 266 Banbury Road, Oxford OX2 7DL, UK www.oxfam.org. Oxfam International neschválil žádný text nebo aktivitu, která materiál doprovází. Překlad The Rigged Rules of Global Trade pořídila organizace NaZemi a Oxfam International není zodpovědný za obsaž českého překladu mimo původní anglickou verzi.

Záchrana rašelinných lesů na Sumatře / Saving Sumatra's Peatland Forests (4 min. 41 s)

Zdroj: Greenpeace

Krátký film představuje problematiku deforestace na konkrétním příkladu ze Sumatry. Místní lidé zde vedou boj proti korporacím, jejichž snahou je získat co nejvíce nové půdy pro výrobu palmového oleje. Ten se používá nejen v potravinářství, ale hojně také například v kosmetice. Film také stručně popisuje důležitost pralesů pro život a ovzduší naší planety a jaký vliv má jejich kácení a vypalování na globální oteplování.

Dusíme klima / Cooking the climate (5 min. 43 s)

Zdroj: Greenpeace

Jeden z deseti produktů ve většině evropských supermarketů obsahuje palmový olej. Poptávka po palmovém oleji stále vzrůstá, a pralesy na Sumatře proto ubývají neuvěřitelnou rychlostí. Film ukazuje záběry vykáceného pralesa a „červenou“ řeku, v níž kvůli vtékajícím toxinům umírají ryby. Kdo může zabránit korporacím v deforestaci?

Elektronický odpad v Ghaně / Electronic waste in Ghana (6 min. 16 s)

Zdroj: Greenpeace

Ghana je jednou z rozvojových zemí, kde končí elektronický odpad z Evropy a USA. Ačkoliv Bazilejská konvence tento druh vývozu zakazuje, naše počítače, monitory, televize a mobily oficiálně končí v Ghaně jako zboží ze „second-handu“. Odpad je pak na skládkách pálen, způsobuje vážné zdravotní problémy místním a znečišťuje zdroje vody. Film poukazuje na to, že místo abychom se snažili snižovat globální digitální propast mezi „rozvojovými“ a „rozvinutými“ zeměmi, tímto vývozem vytváříme globální skládky daleko od nás.

